

De Trappisten van de Achelse Kluis en hun landbouwbedrijf. Postscript bij een excursie

Hans Mol

De deelnemers aan de excursie naar Lommel en Achel van 27 september 2024 hebben een mooie dag beleefd. Winderig maar zonnig en buitengewoon interessant. Het banjeren door de Lommelse vloeiveiden aan het eind van de ochtend opende ons de ogen voor de ambities van grootschalig denkende ontginners die met steun van koning en eenheidsstaat tienduizenden hectares schrale heide tot vruchtbaarheid hoopten te brengen. De aanpak deed denken aan de inzet van Johannes van den Bosch en zijn Koloniën van Weldadigheid in Noordwest-Drenthe. Ook diens projecten waren immers bedoeld om verpauperde stadsbewoners een armoedig maar eerbaar bestaan op het platteland te bieden en tegelijk dat platteland ook verder te ontwikkelen.

Het middagbezoek aan de voormalige abdij van de Achelse Kluis was niet minder boeiend. Voor mij als beoefenaar van de middeleeuwse kloostergeschiedenis was de ronde door de gebouwen deels ook een trip ‘down memory lane’ omdat ik aan het begin van mijn proefschrifttraject in 1983 en 1984 een paar keer een week in de abdij te gast ben geweest. Dat was om de rijk gevulde bibliotheek te bezoeken, op uitnodiging van de toenmalige bibliothecaris, pater Edmundus Mikkers, eminent kenner van de geschiedenis van de Cisterciënzer orde. Hij voerde toen in zijn eentje de redactie van het tijdschrift *Cîteaux. Commentarii cistercienses*, dat overigens nog steeds bestaat maar dan met de Engelse subtitel *A Journal of Historical Studies*. Ik mocht overdag door de kerk direct naar het bibliotheekmagazijn achterin het grote nieuwe pand wandelen om daar allerlei boeken en tijdschriftbanden op te snorren en te raadplegen. Hoewel er toen nog wel een stuk of vijftig monniken over waren, werd de studiezaal nauwelijks meer gebruikt. Pater Mikkers, die zelf een intellectueel van formaat was – hij had aan het *Gregorianum* in Rome gestudeerd, sprak vloeiend Latijn en was gepromoveerd op de mysticus John of Ford uit de twaalfde en vroege

dertiende eeuw – betreurde dat zeer. Hij mocht zijn medebroeders graag maar stelde vast dat het geen geleerden maar boeren waren.

Zijn uitspraak klopte wel, gelet op het groot aantal overgebleven schuren en stallen die ooit voor het boerenbedrijf bestemd waren geweest. Dat brengt me op de agrarische geschiedenis van de Achelse Trappisten, ofwel de Cisterciënzers van de Strenge Onthouding, zoals ze zichzelf ook wel noemden. Onze gids wist het al wel te benadrukken: als erfgenamen van Bernard van Clairvaux en Benedictus van Nursia onderstreepten de broeders van Achel het *laborare* in hun motto Bid en Werk (*ora et labora*). Elke monnik moest van het werk van zijn handen kunnen leven, zo was de gedachte. Maar dat is dan qua arbeidstijd lastig als monniken ook zeven of achtkeer per etmaal een half uur en langer in de kerk moeten bidden. In de middeleeuwen losten de Cisterciënzers en ook andere orden dit probleem op het echte werk uit te laten voeren door lekenbroeders. Terwijl de koormonniken zo af en toe eens in de moestuin hielpen, ploeterden zij op het land, in de boerderijen, de koestallen en de brouwerij. Zij hoefden niet alle koordiensten bij te wonen, als ze tussentijds maar genoeg psalmen en ave Maria's reciteerden. Zo kreeg je dus twee klassen van monniken, die er allebei overigens zeker van waren dat hun godgewijd leven hun na het overlijden meteen toegang gaf tot de hemelse engelenkoren. De Trappisten hebben deze tweedeling tot diep in de twintigste eeuw gehandhaafd, ook in Achelse Kluis. Het was echter ook een verdeling in klassen, met vooral minder rechten voor de lekenbroeders of conversen. We zagen dat terug in de oude kapittelzaal waar de lekenbroeders op harde banken in een grote kuil moesten zitten, of in hun eigen kerk van waaruit ze alleen langs een open schuifdeur vanuit de verte af en toe zicht kregen op de mysteries van het altaar.

Achteraf roept dat wel de vraag op waarom het klooster dan toch zoveel lekenbroeders wist te trekken. Onze gids had het over ca. 150 lekenbroeders en 100 koormonniken omstreeks 1900. Bij het natrekken van de weinige literatuur die er over Achel beschikbaar is kon ik dat niet terugvinden. Bij het honderdjarig bestaan in 1946 waren er 42 lekenbroeders en 58 monniken. Zie het informatieve boekje *De Achelse Kluis 1846-1946. Ontstaan, groei, leven* (Achel 1946). Maar toen was er al enige tijd een daling ingezet, want in het begin van de WO II telde het klooster nog 130 man, min of meer gelijk over de twee groepen verdeeld. Eén verklaring voor de populariteit van het lekenbroederbestaan werd me door een Brabantse collega aangereikt. Hij vertelde me dat intrede bij de Trappisten in vergelijking met andere orden relatief goedkoop was. Je hoefde in de jaren twintig en dertig geen grote toegangsgaven mee te nemen. En dat was voor de toenmalige buitengewoon kinderrijke families in katholieke kring beslist een overweging van belang. Kortom, de groei en bloei van dit soort abdijen moet wel bekeken worden tegen de achtergrond van de demografische ontwikkelingen in die jaren.

Er waren dus boeren te over onder de broeders in Achelse Kluis. Dat geldt wel voor de hele periode vanaf hun vestiging in 1846. Wat wisten zij te bereiken? Omdat onze gids er bij haar rondleiding niet echt op inging, heb ik daarover nog een paar gegevens bij elkaar gezocht. Bij de overname van de oudere eremietenkluis door Trappisten uit het Belgische Westmalle omvatte het grondbezit een kleine 100 ha. Meteen in het eerste decennium was dat al door aankopen gegroeid tot 150 ha. Over de herkomst van het daarvoor benodigde kapitaal wordt weinig gezegd, maar het ligt niet voor de hand dat dit alleen uit het toenmalige landbouwbedrijf is gekomen. Er werd in ieder geval steeds land in de nabije omgeving aangekocht om een gesloten domein te verkrijgen, min of meer aan weerszijden van het riviertje de Tongelreep, dat wel als de levensader

van de streek te beschouwen is. Interessant is dat de abdij tot diep in de jaren tachtig van de negentiende eeuw lekenbroeders als bedelmonniken door het land heeft laten trekken om katholieke gezinnen om bijdragen te vragen. Alleen al in Amsterdam liepen ze langs 4000 adressen. Dat schijnt de nodige contanten te hebben opgeleverd om nieuwe stichtingen elders, onder meer in Diepenveen, te realiseren.

Volgens de visie van 1946 waren de landerijen een eeuw tevoren in een slechte toestand. Er moesten waterlopen worden gereinigd, veel land opnieuw ontgonnen, en akkers van biezen en riet gezuiverd. Men zette in op de verkoop van jongvee, de productie van boter en de teelt van rogge en boekweit. Nadrukkelijk wordt gemeld dat men in deze periode niet alleen aan veel lekenbroeders aan het werk had maar ook knechts. Tot 1880 hield men er ongeveer 30 vast van in dienst, die deels ook inwoonden. In het begin van de jaren tachtig zat de conjunctuur erg tegen, maar kort daarna brak een periode van bloei aan. Daarbij werden net als eerder in Lommel delen van de beschikbare moeras- en heidegrond in vloeiveiden of weteringen omgezet. De toenmalige *cellerier* of kellenaar zoals de economisch manager van het klooster toen genoemd werd, huurde er zelfs 100 arbeiders extra voor in. Dat was vooral met het oog op de hooibouw die tot 1914 zeer veel opleverde, anders dan de gewone akkerbouw en veteelt, waaraan weinig zorg werd besteed. Na WO I was dit gedaan, niet zozeer omdat de abdijsgemeenschap de oorlogsjaren in andere kloosters moest overleven, maar omdat door de mechanisatie van het verkeer hooi steeds minder werd gevraagd en dus sterk in prijs daalde. En dus verdwenen langzamerhand de vloeiveiden, ook al omdat de overheid in Nederland en België het scheuren van grond sterk stimuleerde. Lagen er in 1926 nog 126 ha grond 'in wetering', in 1946 was deze oppervlakte gekrompen tot 70 ha grotendeels braakliggend terrein. Tegelijkertijd zetten de broeders in op variatie en diversificatie, op het houden van kippen, runderen en varkens, op de fruitteelt en – zij het slechts tijdelijk – op de wijnbouw voor de productie van miswijn. Die hoefde immers niet aan de hoogste kwaliteitseisen te voldoen. Wat de brouwerij betreft: anders dan de huidige eigenaar uitstraalt, kon Achel niet op een belangrijke bierproductietraditie bogen. Vóór 1917, toen de Duitsers de brouwketels wegvoerden, brouwden de broeders alleen voor eigen gebruik. Het is pas in de jaren tachtig van de twintigste eeuw dat Achel met hulp van Westmalle abdijbier voor de markt is gaan produceren.